1/2016

Studia Biblica Slovaca

8 Ročník 8 2016 Číslo 1

Studia Biblica Slovaca

Offprint

Studia Biblica Slovaca je recenzovaný vedecký časopis zameraný na skúmanie Svätého písma Starého a Nového zákona predovšetkým zo stránky filologickej, historickej, exegetickej a teologickej.

Ročník VIII (2016), číslo 1
Vydáva Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Kapitulská 26, 814 58 Bratislava 1, IČO 0039786510.

Vedecké kolégium/Advisor board: Reimund BIERINGER (Leuven, B) – Georg BRAULIK OSB (Wien, A) – Peter DUBOVSKÝ SJ (Roma, I) – Pavol FARKAŠ (Nitra) – Massimo GRILLI (Roma, I) – Leslie HOPPE OFM (Chicago, USA)

Šéfredaktor: Blažej ŠTRBA (Badín)
Zástupca šéfredaktora: Jozef JANČOVIČ (Bratislava)
Redaktor pre recenzie: František TRSTENSKÝ (Spišské Podhradie)
Výkonný redaktor: Martina KORYTIAKOVÁ (Roma, I)

Redakčná rada/Editorial board: Jaroslav BROŽ (Praha, CZ) – Juraj FENÍK (Košice) – Júlia Daniela ISKROVÁ OP (Ružomberok) – Róbert JÁGER (Košice) – Peter JUHÁS (Wien, A) – Branislav KĽUSKA (Ružomberok) – Róbert LAPKO (Košice) – Libor MAREK (Detroit, USA) – Jaroslav RINDOŠ (Bratislava) – Milan SOVA (Bratislava) – Jozef TIŇO (Bratislava) – Gabriela Ivana VLKOVÁ OP (Olomouc, CZ)

Za lektorovanie všetkých článkov zodpovedá redakčná rada.

Jazyková úprava: Dušan Rončák
Obálka: Martin Mičko

Na príprave publikácie sa podieľala Lucilla Mária Tongeľová SDR.

Príspevky v slovenčine, češtine a v angličtine (od zahraničných autorov) alebo knihy na recenziu prosíme poslať na adresu redakcie *Studia Biblica Slovaca*, Banská 28, 976 32 Badín (Slovakia), redakcia@biblica.sk.

Príspevky sa požadujú v elektronickej podobe, podľa možnosti v textovom editore Microsoft Word. Ak sú používané iné fonty písma pre hebrejčinu a gréčtinu ako v programe BibleWorks, tak upresniť aké, prípadne preposlať používaný font spolu s príspevkom. Príspevok typu štúdia, poznámka alebo reflexia musí byť doplnený abstraktom a jeho anglickou verziou, anglickým názvom príspevku, max. piatimi kľúčovými slovami v slovenčine/češtine a angličtine, zoznamom bibliografie a kontaktom na autora príspevku. Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú. Redakcia si vyhradzuje právo upraviť titulok a vykonať potrebnú jazykovú a štylistickú úpravu prijatých príspevkov. Upresňujúce podmienky pre prispievateľov sú dostupné www.biblica.sk.

Články časopisu sú abstrahované v troch svetových periodikách: *Old Testament Abstracts* ISSN 0364-8591, *New Testament Abstracts* ISSN 0028-6877 a *Elenchus of Biblica*.
S povolením Arcibiskupského úradu v Bratislave zo dňa 3. júna 2014
Prot. N. 2229/2014

Studia Biblica Slovaca
Printed in Slovakia, 6/2016.
Vychádza dvakrát do roka.
Cena: 6 €
ISSN 1338-0141
EV 3744/09

Přítomnost nelze dostatečně pochopit bez dějinných kořenů. V tom smyslu mělo na kolokviu své místo historické okénko Tomáše Matějce (KTF UK) „Četba Písma laiky v Kontroverzích sv. Roberta Bellarmina“. Protireformační apologetika vůdčího jezuitského teologa ukazuje úskalí interpretace biblických textů, kterých si je vědoma i současná katolická církev a akademická biblistika a řeší je prostředky, které navazují na křesťanskou tradici a doplňují ji novými hermeneutickými poznatky.

Poslední příspěvek kolokvia se týkal článku 21 *Dei Verbum*, podle něhož má být Boží slovo „pokrmem duše, čistým a trvalým pramenem duchovního života.“ Jaroslav Brož (KTF UK) mluvil o „Konceptuální a stylové různosti biblických textů a jejich čtení coby «pokrmu duše»“. Poukázal na to, že přes různost literárních forem, které biblistika 20. století detailně prozkoumala, má Písmo svaté v jednotě biblického kánonu ráz sapienciálního textu, tedy slova, které přes pojmovou a stylovou různost sleduje jeden cíl, totiž uvést posluchače do slyšení Božího hlasu a zprostředkovat mu poznání Božího srdce. To není možné bez meta-textových faktorů, jako je jisté koherentní prostředí, jímž je pro biblické texty společenství věřících, a autorita „mudrce“, kterou v případě Písma zastává ten, kdo má podíl na církevním magisteriu.

Závěrem je třeba ještě dodat, že v organizování kolokvia se spojila Katedra biblických věd Katolické teologické fakulty UK v Praze a novozákonní sekce projektu „Historie a interpretace Bible“ (GA ČR P401/12/G168), které poskytly této zdařilé akci nezbytné institucionální zázemí.

Kéž i v dalších letech díky nadšeným a pilným služebníkům Slova se Boží zvěst o spáse „šíří a je přijímána s úctou.“

Jaroslav Brož
Thakurova 3
160 00 Praha 6 – Dejvice
Česká republika

Inspirace a pravda Písma svatého podle Papežské biblické komise

Úvod

V exhortaci *Verbum Domini*, která navázala na biskupský synod o Božím slově v životě a poslání církve, tehdejší papež Benedikt XVI. píše:

> Teologická reflexe považovala jistě vždy inspiraci a pravdu za dva klíčové pojmy pro církevní hermeneutiku svatých Písem. Nicméně musíme přiznat, že dnes je nutné tyto skutečnosti patřičně prohloubit, aby se tak mohlo lépe vyhovět nárokům, které klade výklad posvátných textů přihlížející k jejich povaze. V této perspektivě vyjadřuji naléhavé přání, aby bádání na tomto poli pokračovalo a přinášelo ovoce pro biblickou vědu a pro duchovní život věřících.[1]

Papežská biblická komise se rozhodla na toto papežovo přání odpovědět a vypracovala příspěvek věnovaný adekvátnějšímu chápání zmíněných pojmů inspirace a pravdy, přičemž vzala v úvahu to, co zvláštním způsobem odpovídá povaze Bible a jejímu významu pro život církve.

Dokument Papežské biblické komise s názvem *Inspirace a pravda Písma svatého* vydalo v italském originále v roce 2014 nakladatelství Libreria Editrice Vaticana a v českém překladu vychází v roce 2015 v Karmelitánském nakladatelství v Kostelním Vydří. Podtitul *Slovo, které pochází od Boha a mluví o Bohu pro spásu světa*, vyjadřuje dvě základní hlediska, na něž se dokument zaměřuje. Boží slovo se hlásá a naslouchá se mu především v liturgickém shromáždění, v kontextu eucharistické bohoslužby. Právě toto místo, kde se vždy po přečtení biblického textu připomíná: „Slyšeli jsme slovo Boží“, je také nejvhodnějším kontextem pro studium jeho inspirace a pravdy. Jde o slovo, které od Boha pochází a zároveň o Bohu mluví. Tyto dva významy jsou mezi sebou hluboce propojeny: jedině Bůh zná Boha, takže jenom Bůh může sám o sobě mluvit adekvátním a spolehlivým způsobem. Jeho slovo je ovšem zprostředkováno lidmi a je adresováno lidem, kteří mu mají naslouchat s patřičnou úctou a pozorností, aby pochopili to, co toto slovo sděluje o Bohu, a tak aby vstupovali do stále živějšího společenství s ním.

Dokument se člení do tří hlavních částí. První část se zabývá inspirací Písma svatého a zkoumáním jeho původu od Boha, druhá část studuje pravdu Božího slova s důrazem na její ústřední téma, totiž na poselství o Bohu a o jeho plánu spásy. Třetí část pak je věnována některým výzvám, které pocházejí přímo z Bible, v určitých aspektech se zdají popírat její ráz Božího slova, a působí proto mnohým dnešním čtenářům značné obtíže. Dokument si všímá dvou takových výzev: jednak otázky, jak chápat historickou pravdu biblických vyprávění, jednak otázky, jak chápat starozákonní texty, které mluví o násilí, resp. novozákonní texty, které se týkají postavení ženy. Tato třetí část chce ukázat, jak překonávat při výkladu zmíněných textů na jedné straně fundamentalismus a na druhé straně skepsi.

---

[1] BENEDIKT XVI., *Verbum Domini. Posynodní apoštolská exhortace o Božím slově v životě a poslání církve*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2011, č. 19, s. 38.

Svědectví biblických spisů o jejich původu od Boha

Podívejme se teď postupně na tyto tři hlavní části dokumentu trochu blíže, byť jenom ve stručném přehledu. Na základě toho, co o inspiraci říká věroučná konstituce II. vatikánského koncilu *Dei verbum*[2] a posynodní apoštolská exhortace Benedikta XVI. *Verbum Domini*[3], vyjadřuje se dokument v první části o původu biblických spisů od Boha. Nechce ale dokazovat skutečnost inspirace biblických spisů ani poskytnout ucelenou nauku o inspiraci, protože to je úkol systematické teologie. Dokument vychází z pravdy víry, podle které jsou knihy Písma inspirovány Bohem a sdělují jeho slovo, a zaměřuje se pouze na to, jak knihy Písma samy svědčí o vztahu svých autorů k Bohu, a tedy o svém původu od Boha. Zvláštní pojem inspirace je v nich výslovně vyjádřen jen zcela ojediněle (2 Tim 3,15-16; 2 Petr 1,20-21) a pojmově není nijak ujasněn. Také o způsobu svého sepsání a o své povaze jako psaných dokumentů neříkají biblické knihy téměř nic. Naproti tomu na božský původ svého obsahu a poselství poukazují neustále a různými způsoby. A tak široký pojem zjevení a specifičtější pojem jeho inspirovaného písemného svědectví – často od sebe nerozlišitelné – jsou tu nahlíženy jako jeden jediný proces.

Co říkají biblické knihy o vztahu mezi těmi, kdo je sepsali, a Bohem, čili jak dosvědčují svůj původ od Boha? V Pentateuchu vystupuje Mojžíš jako osoba ustanovená Bohem za jediného zprostředkovatele jeho zjevení. V této části Písma nacházíme jedinečnou výpověď, že Bůh sám napsal text deseti přikázání a odevzdal ho Mojžíšovi (Ex 31,18). Mojžíš je pak pověřen, aby zapsal další Boží slova (Ex 34,27), a tak se definitivně stal Hospodinovým prostředníkem pro celou Tóru (srov. Dt 31,9). Prorocké knihy znají různé formule k vyjádření skutečnosti, že Bůh sděluje své slovo inspirovaným poslům, kteří ho mají předávat lidu. V Žalmech modlící se člověk slyší Boží hlas, vnímaný především ve velkých událostech stvoření a izraelských dějin spásy, ale také v některých zvláštních osobních zkušenostech. Obdobně v mudroslovných knihách, zde reprezentovaných knihou Sirachovcovou, meditativní studium zákona a proroků, vedené bázní Boží, činí z různých pokynů vyučování božské moudrosti.

V Novém zákoně tvoří vrchol Božího zjevení Ježíšova osoba, jeho činnost a cesta. U všech autorů a spisů Nového zákona proto veškerý vztah k Bohu závisí na vztahu k Ježíšovi. Evangelia dosvědčují – každé svým osobitým způsobem – svůj božský původ tím, že představují Ježíše a jeho zjevovatelské dílo; Jan přitom tvrdí, že je očitým svědkem Ježíšova díla od samého začátku. Ve Skutcích apoštolů

[2] DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL, *Dei verbum. Věroučná konstituce o Božím zjevení.* In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, č. 11, 14, 16; s. 115, 117, 118.

[3] BENEDIKT XVI., *Verbum Domini*, č. 15, 19; s. 32, 37-38.

pojednává Lukáš o povelikonoční činnosti očitých svědků a služebníků slova (srov. Sk 1,3). Pavel dosvědčuje, že přijal od Boha Otce zjevení o jeho Synu (Gal 1,15-16) a že viděl vzkříšeného Pána (1 Kor 9,1; 15,8). Autor listu Židům závisí ve své znalosti spásy na očitých svědcích Pánova hlásání. A konečně autor Apokalypsy popisuje, jak přijal zjevení obsažené v jeho knize: od Boha Otce skrze Ježíše Krista ve znameních, kterým rozumí za pomoci anděla vykladatele.

Souhrnně řečeno, základní je vždycky dar osobního vztahu k Bohu (bezpodmínečná víra v Boha, bázeň Boží, víra v Ježíše Krista, Božího Syna). V tomto vztahu lidský autor přijímá různé způsoby, jimiž se Bůh zjevuje (stvoření, dějiny, přítomnost Ježíše z Nazareta). V ekonomii Božího zjevení, které vrcholí v poslání jeho Syna Ježíše, podléhá jak osobní vztah k Bohu, tak i způsob zjevení, obměnám, a to podle různých fází a okolností procesu zjevení. Z toho plyne, že inspirace je analogicky tatáž u všech autorů biblických knih, ale je rozmanitá z důvodu ekonomie Božího zjevení. Máme-li pojmu inspirace dobře porozumět, musíme vzít v úvahu vnitřní pohyb v procesu literárního utváření Písem. Inspirace se týká jak každého jednotlivého textu, tak i celku kánonu, který spojuje tradice starozákonní s tradicemi novozákonními: staré tradice Izraele, předávané písemnou formou, jsou opakovaně čteny, komentovány a nakonec vyloženy ve světle Kristova tajemství, které jim dává jejich plný, definitivní smysl.

Svědectví biblických spisů o jejich pravdě

Pojem inspirace je těsně spjatý s pojmem pravdy: Bůh, který mluví, totiž nemůže klamat. Ve druhé části se proto dokument zaměřuje na pravdu Bible, jejímž středem je, jak vyplývá z konstatování *Dei verbum*[4], Bůh a spása člověka. Co tedy říkají biblické spisy o Bohu samém a co říkají o Božím plánu spásy člověka? Z obrovského bohatství Bible jsou pochopitelně vybrány jen některé reprezentativní knihy, s ohledem na různé literární druhy a důležitost textů.

Samotné dílo stvoření je odrazem božské vůle být Bohem „pro člověka“: Bůh ze své iniciativy zjevuje sám sebe ve svém stvořitelském díle, které je definováno jako „dobré“ (Gn 1,31). Bůh se ale projevuje také v jedinečné historii izraelského národa, a to mnoha spásnými zásahy – vysvobozením z egyptského otroctví (Ex 14), osvobozením od modloslužby (Ex 20; Dt 5) a darem Zákona. Prorocké výroky vyjadřují jak Boží požadavky, zjevené lidu v dějinných událostech, tak i Hospodinovu věrnost navzdory vinám Izraele. Mudroslovná literatura prezentuje v konfrontaci s jinými starověkými kulturami izraelskou moudrost jako výsostný projev zjevené pravdy a snaží se podnítit oddanost srdce i rozumu. Hymnická literatura, zvláště Žalmy, oslavuje Boha Stvořitele a Spasitele,

[4] DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL, *Dei verbum*, č. 2, s. 109.

Boha přítomného v dějinách, Boha jako zdroj pravdy, a zároveň vybízí věřící k věrnému a spravedlivému životu.

Plán, který spojuje knihy Nového zákona, pak vede čtenáře k setkání s Kristem, „zjevovatelem Otce“, zdrojem spásy a posledním zjevením pravdy. Synoptická evangelia ukazují, jak Ježíš z Nazareta „naplnil“ očekávání Izraele: on je Mesiáš, Syn Boží, prostředník spásy. Posvěcen Duchem, zahajuje svou smrtí a svým vzkříšením nové časy, Boží království. Janovo evangelium dokazuje, že Kristus je plnost Božího Slova, že je Slovo zjevené učedníkům, kteří dostávají příslib daru Ducha. Pavlovy listy si činí nárok na autoritu apoštola, který vychází ze své osobní zkušenosti s Kristem, když šíří evangelium mezi pohany a s novým výrazivem předkládá Kristovo dílo kulturám své doby. Podle Apokalypsy Ježíš, který přijímá a dává inspirované slovo (srov. Zj 1,1), představuje sám nejvyšší dar Otce. Existuje naprostá shoda mezi plánem Božího království a jeho pravdivým uskutečněním v lidských dějinách prostřednictvím Krista. Až bude toto dílo dokončeno, Bůh o svých slovech slavnostně prohlásí: „Stalo se!“ (Zj 21,6)

V závěru druhé části zdůrazňuje dokument nezbytnost kanonického přístupu k Písmu. Každá biblická tradice musí být vykládána ve svém kanonickém výpovědním kontextu, což umožní jasně ukázat její diachronní i synchronní spoje s celkem kánonu. Kanonický přístup tak ozřejmuje vztahy mezi tradicemi Starého a Nového zákona a v Kristu, v jeho životě a díle, vidí naplnění a poslední smysl rozmanitých tradic starozákonních, definitivní a nepřekonatelné vyjádření pravdy, která byla zjevena a postupně se odhalovala v písemných tradicích první smlouvy. Pravda o Bohu a o spáse lidského rodu je pravda zjevená Ježíšem a v Ježíšovi: Bůh je společenství sám v sobě a nabízí společenství se sebou samým skrze svého Syna všem lidem.

Výklad Božího slova a jeho výzvy

Ve třetí části pak dokument nastiňuje způsob, jak se vyrovnat se dvěma typy výzev, které představují určité biblické texty vzhledem k dnešnímu stavu historických věd, pokud jde o faktografickou spolehlivost, a také vzhledem k morálním zásadám, pokud jde o násilí či o postavení ženy ve společnosti. Tvrzení, že Bible sděluje Boží slovo, se zdá být některými biblickými pasážemi popřeno. Některá vyprávění se totiž zdají být nepravděpodobná a neschopná obstát před seriózním historiografickým výzkumem, jiné texty zase předkládají, ba dokonce přímo ukládají chování nemorální nebo takové, které protiřečí sociální spravedlnosti. Jak dokument na tyto výzvy reaguje?

Na studiu čtyř příběhů ze Starého zákona, konkrétně Gn 15, potažmo celého abrahámovského cyklu, Ex 14, knihy Tobiáš a knihy Jonáš, ukazuje, že četba, zajímající se pouze o fakta, která se skutečně udála, není schopna pochopit

záměr a obsah těchto textů. V případě Gn 15 a Ex 14 nelze vyprávěné události historickou vědou přesně ověřit. Pro vypravěče těchto textů je historickým faktem mnohasetleté přežití jejich národa a rozhodující je jejich víra v Boha v dané situaci a zkušenosti (doby zajetí). V případě Tobiáše a Jonáše se konstatuje, že jejich texty sice nevyprávějí o událostech, které se skutečně staly, nicméně jsou to příběhy plné povznášejícího, poučného a teologického významu.

Pokud jde o vyprávěcí texty Nového zákona, ukazuje se, že zájem o fakta, která se udála, nestačí, ale že je třeba věnovat zvýšenou pozornost významu toho, co se vypráví. V evangelijních textech o Ježíšově dětství nemohou být všechny vyprávěné podrobnosti historicky ověřeny, ale Ježíšovo panenské početí je jasně potvrzeno. Zázraky (mocné skutky, znamení) jsou přítomny ve všech tradicích o Ježíšově činnosti. Jejich význam v synoptických evangeliích spočívá v tom, že naznačují spásnou přítomnost Božího království v Ježíšově osobě a díle; u Jana pak zjevují Ježíšův vztah k Bohu a vedou k víře v Ježíše. Velikonoční vyprávění svou rozdílností ukazují, že nejsou prostými kronikami, ale že vzbuzují pozornost teologickou hodnotou charakteristických rysů příběhu.

Starozákonní texty obsahující zákon o vyhlazení je třeba vyložit ve smyslu péče o radikální odstranění zla, aby se zachránilo obecné dobro, tj. posuzovat je jako určitý symbol nekompromisního soudu, ale vidět je zároveň v kontextu s texty, které je svou mírumilovností výrazně korigují a které hlásají soucit a odpuštění jako horizont dějinného působení Pána celé země a jako vzor spravedlivého jednání lidí. U tzv. proklínacích pasáží v žalmech by měl výklad vzít v úvahu tři aspekty: subjekt, který se modlí, tj. trpícího člověka, otázku: Oč prosí ten, kdo se modlí „Zbav nás od zlého“? a otázku: Kdo jsou nepřátelé modlícího se člověka? V tomto světle se žalmové „kletby“ jeví jako jistý druh exorcismu, jehož slova jsou tvrdá, protože vyjadřují absolutní nepřátelství mezi Bohem a zlem, mezi dětmi Božími a světem hříchu.

Upřesnění týkající se postavení žen v pavlovských listech, a to jak v manželství, tak i v církevních shromážděních, ozřejmují zase nutnost rozlišovat mezi zásadami správného křesťanského chování a jejich uplatňováním v dobovém kulturním a sociálním kontextu.

Při četbě vyprávěcích textů v Bibli je třeba se vyvarovat dvou krajností: na jedné straně výlučného zaměření na fakta, která se skutečně udála, což znamená chápat je jako kronikářskou zprávu, a na druhé straně ze zjištění, že takovou kronikou nejsou, vyvodit závěr, že všechno v Bibli je pouhý výplod lidských idejí a různých forem lidské víry. Ne. Bůh se zjevuje v dějinách činy a slovy, které navzájem vnitřně souvisí. Úkolem Bible je tyto činy a tato slova předat. Úkolem seriózní četby Bible je věnovat těmto činům a slovům patřičnou pozornost.

Tak jako Bible vypovídá o dějinách zjevení, vypovídá zároveň i o dějinách zjevené morálky. A tak jako nemůžeme v každé biblické pasáži najít plné zjevení Boha, nemůžeme tam najít ani dokonalé zjevení morálky. Proto nesmí být jednotlivé pasáže Bible izolovány nebo absolutizovány, ale musí být chápány a hodnoceny ve svém vztahu k plnosti zjevení v osobě a díle Ježíšově, v rámci kanonické četby Písma.

Závěr

Bude-li se čtenář zaměřovat na hledání toho, co Písmo říká o Bohu a o spáse lidí, pak, i když nedosáhne vždycky náležitého pochopení dílčího textu, který právě čte, bude přece jen stále postupovat v poznání pravdy Bible, v duchovní moudrosti, která je cestou k plnému společenství s Bohem. Dokument Papežské biblické komise, poskytující základní orientaci na této cestě, mu v tom chce a může být vydatnou pomocí.

Josef Hřebík
Thákurova 3
160 00 Praha 6
Česká republika
josef.hrebik@ktf.cuni.cz

Contents

Treaties

Martina KORYTIAKOVÁ
Good or Bad Abram? Critical and Exegetical Observations on the Interpretations of Gen 13 1-31

Marek I. BARNIAK
Motif of "the city" in the Song of Songs 32-46

Pavel PRIHATNÝ
Authentic Way to the Wisdom According to Ben Sira 47-64

Julius PAVELČÍK
"The Lord is Compassionate and Merciful" (James 5:11). On One Aspect of God in the Letter of James 65-87

Abstracts and reviews 88-111

Communications and references 112-122

Obsah

Štúdie

Martina KORYTIAKOVÁ
Dobrý či zlý Abram? Kritické a exegetické pozorovania k interpretáciám Gn 13 ..... 1- 31

Marek I. BARNIAK
Motív „mesto“ v Piesni piesní 32-46

Pavel PRIHATNÝ
Pravá cesta k múdrosti podľa Siracha 47-64

Julius PAVELČÍK
„Veľmi súcitný a ľútostivý je Pán“ (Jak 5,11). K jednému aspektu Boha v Jakubovom liste 65-87

Abstrakty a recenzie 88-111

Správy a oznamy 112-122

ISSN 1338-0141 **www.biblica.sk**